

Beszélgetés Sára Péterrel a kezdetekről

- B. Sára Péter már 1957-ben a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa volt. Köztudomású, hogy elődünk, a Petőfi Ház 1945-öt követően a Budapesti Történeti Múzeum keretében működött. Mi volt új elnevezése, amikor a múzeum kötelékébe léptél?
- S. Petőfi és József Attila Emlékmúzeum. Én 1954 elején lettem a munkatársa. Mint az elnevezése is jelzi, akkor már nemcsak Petőfivel foglalkozott.
- B. Ki volt a vezetője?
- S. Varjas Béláné Nyilassy Vilma, mint a Petőfi-gyűjtemény kezelője.
- B. S ki dolgozott még mellette?
- S. Egyedül Szántó Judit, aki József Attilával foglalkozott.
- B. Már állt akkor József Attila kiállítása?
- S. Igen. A Bajza utcai Petőfi Ház háborús kárainak a helyreállítása után, 1948-ban megnyílt az újrarendezett Petőfi-kiállítás, majd felmerült annak a gondolata, hogy másik forradalmi költőnk emlékét muzeálisan is ápolni kellene. Ekkor vették Szántó Juditot állományba. Mint jeleztem, a két gyűjtemény ekkor szervezeteileg a Kiscelli Múzeumhoz tartozott, amelynek olyan igazgatója volt dr. Bertalan Vilmos személyében, aki kitűnő érzékkel rendelkezett a kiállításokhoz, és az első időszakban jelentős szerepet játszott az irodalmi részleg irányításában. Meggyőződésem szerint a Petőfi-kiállításban is, de egészen biztosan tudom, hogy az 1949-ben nyílt József Attila-kiállítás művészi tálalásában, megjelenítésében Bertalan Vilmosnak döntő szerepe volt.
- B. Mi volt a feladatod, amikor a múzeumba felvettek?
- S. Én kifejezetten Ady-kutatónak kerültem ide, azzal a céllal, hogy az akkor még nem létezett Ady-gyűjteményt elindítsam, feldolgozzam, és egy kiállításban bemutassam. Ekkor már az a célkitűzés lebegett a felső vezetés előtt, hogy itt a három forradalmi költő – Petőfi, Ady és József Attila – múzeumát hozzuk létre. Gyűjteményünkhöz társult a Jókai-anyag – nem annyira politikai megfontolások, mint inkább csodálatos gazdagsága miatt.
- B. Amikor a Petőfi Irodalmi Múzeumot megalapították, akkor helyileg még mindig a Bajza utcában volt elhelyezve?
- S. Így van. 1954-ben, amikor odakerültem, akkor egy nagy teremben dolgoztunk valamennyien, igen rossz körülmények között. 1955-ben kerültünk egy József Nádor téri kis palotába, amely egy vadászati társaságnak volt a helyisége.
- B. Ahol ma a Lyon Bank székel, a Harmincad utca 2. alatt.
- S. Ez egy nagyon jó helyen fekvő épület, de múzeumi céloknak nemigen felelt meg.
- B. Az egész épületet megkaptátok?
- S. Igen. S ekkor még a Bajza utcát is birtokoltuk. Itt maradt a korábbi Petőfi- és a József Attila-kiállítás egészen 1956-ig. Az új helyen viszont – nagyon rossz körülmények között – létrejött egy Vörösmarty-kiállítás, amelyet Keresztury Dezső, Nyilassy Vilma és a múzeumnak több – XIX. századdal foglalkozó – munkatársa készített. Keresztury Dezső az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti

Osztályának volt a vezetője és ebben a minőségben sokat segített a frissen induló Petőfi Irodalmi Múzeumnak. Több jubileumi kiállítás rendezésében irányítóként is részt vett (Csokonai-, Jókai-, Vörösmarty- Arany János-kiállítás stb.).

B. Akkor már többen voltak?

S. 1954 vége felé került hozzánk Strauss Ilona, később Illés Lászlóné, a következő évben pedig Pölöskei Ferencné. Strauss Ilona az úgynevezett XX. századi vegyes anyag, vagy ha úgy tetszik, a szocialista irodalom gyűjtőjeként, Pölöskei Ferencné pedig a Móricz-gyűjtemény gondozójaként. Ahogy a XIX. században a nagy forradalmi költő mellett volt egy nagy prózáíró, Jókai, ugyanúgy kívántatott, hogy Ady mellett legyen egy nagy prózáíró; így ezzel a feladattal is bővült a múzeum. Igazán komoly előrelépést akkor tudtunk tenni, amikor 1957-ben – hosszas minisztériumi viták és egyéb diplomáciai tanácskozások után – a Petőfi Irodalmi Múzeum az akkor kiköltözött Fővárosi Képtár (ebből alakult meg a Nemzeti Galéria a Várban) helyére a Károlyi-palotába került.

B. Azért-e, mert a palota megürült, vagy azért, mert az előző épület nem felelt meg a múzeumi céloknak?

S. Több ok játszott szerepet. Az új feladatoknak nem feleltek meg a régi épületek. A három forradalmi költőt sem lehetett együtt bemutatni, és nagyobb irodalomtörténeti kiállítások rendezésére sem adtak lehetőséget. S azt is látnunk kell, hogy e változások nem függetlenek a személyektől; attól, hogy ki mit „kaphat”, illetve mit „hozhat”. A Petőfi Irodalmi Múzeum nagyon sokat köszönhet dr. Lakatos Lászlónak, aki ezekben az években a múzeumi ügyek előadója volt a minisztériumban, és ő – mint irodalom iránt érdeklődő – minden követ megmozgatott ez ügyben; nagyon ügyesen tudott politizálni, és jó kapcsolatai voltak Ortutay Gyulával, Darvas Józseffel, másokkal. Magyarán szólva, törődött a múzeummal kicsit olyan értelemben is, hogy ő lesz majd valamikor az igazgató. Szegevények ez az álma ekkor nem tudott valóra válni, mert közben a politikai események nagyon gyorsan váltakoztak, helyet kellett csinálni az úgynevezett nagy, bukott embereknek. Az első ilyen Jánosi Ferenc volt.

B. Nagy Imre veje.

S. Nagy Imre lányának a férje.

B. Jánosi előzőleg hol dolgozott?

S. A Kulturális Minisztériumban miniszterhelyettes volt.

B. Ezek szerint lefelé bukása még 56 előtt történt?

S. 55-ben, amikor Nagy Imrének a politikai sorsa is változott. 1955-ben helyezték a Petőfi Irodalmi Múzeumba.

B. Addig volt igazgatója?

S. Nem volt. Megbízott vezető, Varjas Béláné irányította.

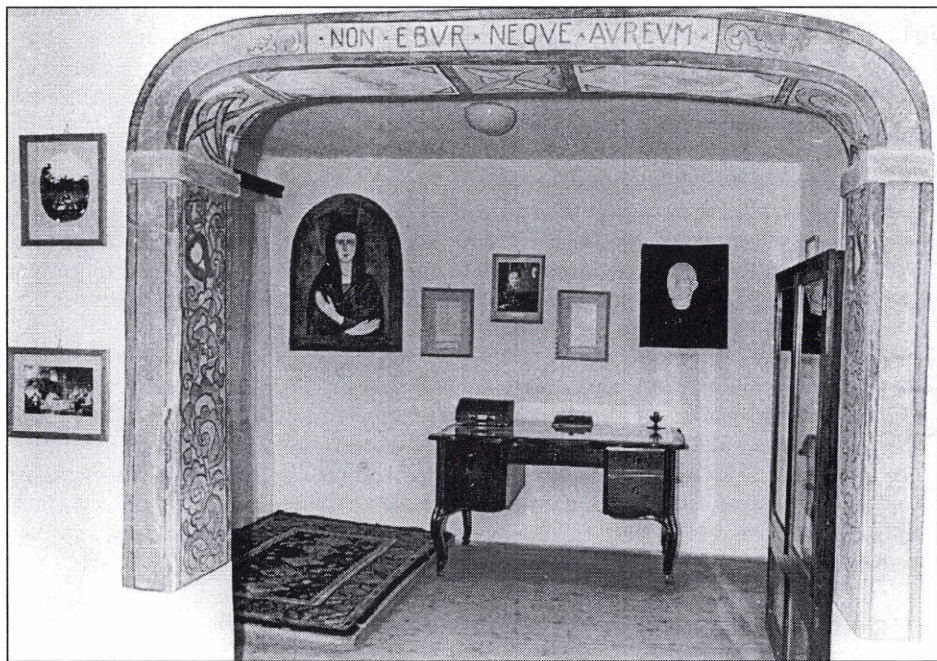
B. Nyilassy Vilma?

S. Így van. És a minisztériumban pedig – mint mondtam – a nagy istápolónk Lakatos László volt. Hogy megkaptuk a József Nádor teret, ez már Jánosi személyének is szólt. Ha ilyen helyre jön – így mondták –, nem lesz olyan nagyon bukott ember, hiszen majd egy országos intézményt építhet ki. S Jánosinak volt is kedve ehhez, meg nem is. Az igazság az, hogy őt nagyon átszötte a politika. Voltak tervei, nagyon szép tervei, ám a magyar irodalmat a szabadságért, a függetlenségért való harc függvényében kívánta bemutatni. Köztudott, hogy ő nemzetileg erősen elkötelezett, baloldali szemléletű ember volt. Sajnos az 56-os események az ő tervét is keresztülhúzták.

B. Neki is el kellett távoznia az országból Nagy Imrével együtt, vagy ő maradt itthon, a múzeumban?

- S. Nem. Ahogy az 56-os események elkezdődtek, eltűnt a múzeumból, a Parlament tájékán ügyködött. A múzeumba ebben az időben be se járt, annyira lekötötte a politika. Tehát a múzeum ott állt megint árván, tehetetlenül, ahogy annyiszor. Mint mondtam, a múzeumot, ahogy ő idekerült, a politika teljesen átszötte, annyira átszötte, hogy a múzeum kis pártszervezete írásban is bírálta a központi vezetést, ami végezetül odavezetett, hogy 56-ban megszüntették; a Központi Vezetőség egyszerűen feloszlatta.
- B. 1957-ben volt még kapcsolata az intézménnyel?
- S. Nem, nem volt.
- B. Ki lett a múzeum következő vezetője?
- S. Köztudomású, hogy Horváth Márton – 1956. november elején *Virrad* című cikke miatt – ejtették a politikai vezetésből és 57 elején idehelyezték a Petőfi Irodalmi Múzeumba. Jó időpontban, amikor átfogó nagy országos múzeumi terv készült az újabb kori múzeumok kiépítésére. Ekkor jött létre például a Nemzeti Galéria vagy a Színháztörténeti Múzeum.
- B. Ebbe a sorba illett akkor, ezek szerint, az irodalom is.
- S. Így van. Azt addig is elismerték, hogy a magyar irodalomnak az összes kulturális vonatkozásokhoz képest kiemelkedő történelmi szerepe van. De pénzügyi okok és koncepció híján nem alakult ki muzeális elképzelés a magyar irodalom egészéről.
- B. Ha jól értettem, Horváth Márton politikailag bukott ugyan, de a művelődéspolitikai szempontjából határozott elképzelésekkel rendelkezett. Megkapta a támogatást terveire anyagiilag is a minisztériumtól?
- S. Igen. Meg kell mondanom, hogy a múzeumnak az egyik legjobb korszaka volt a Horváth Márton ittléte; a következők miatt: ő elég bölcs ember volt, rájött arra, hogy részletkérdésekbe nem szabad egy igazgatónak elveszni. A kultúra egészére volt rálátása. Mint a *Szabad Nép* egykori főszerkesztője tudta, hogy mi a magyar irodalomnak az értéke. Szerette a magyar irodalmat, annak ellenére, hogy bölcsészkar végzettséggel nem rendelkezett, a Műegyetemre járt egy ideig. Ugyanakkor maradt annyi összeköttetése Aczélék felé – ebben az időben már Aczél-korszakkal kell számolni –, hogy a kollégák bármi jó dolgot felvetettek, azt ő megvalósította. Melléjük állt szívvel-lélekkel, és anyagiakat hajtott ki. Terveink nekünk is voltak korábbiakban, de pénzünk nem. Pénzt szerzett például az első nagy Ady-kiállításhoz, amely 57-ben az egyik első bemutatkozás volt a Károlyi-palotában. Nem szerénytelenség, ha hozzáteszem: én rendeztem. Köztudott, hogy Adyból addig nem nyílt még kiállítás, tehát elég nehéz feladat volt, mert nem örökölt a múzeum semmiféle gyűjteményt, atól cettig kellett nekem mindent – a könyvektől, a kéziratoktól át – beszereznem.
- B. Mikor volt a megnyitója?
- S. 1957 novemberében, Ady születésnapján egy egész terem sorban, öt teremben.
- B. Ez volt az első kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeum új épületében?
- S. Nem, az Arany-kiállítás 57 nyarán nyílt meg az első nagy termekben. Visszatérve Adyhoz: miután pénzünk lett, kapcsolatot kerestünk az antikváriumokkal, Stemmer bácsival. Én például napokat-heteket töltöttem a Központi Antikvárium alig hozzáférhető raktárhelyiségében, és ott gyűjtöttem nagyon sok – a korabeli kritikák szerint – értékes anyagot. Tulajdonképpen Adynak az első új szellemű összefoglalója volt ez a kiállítás.
- B. Ha most nagyon röviden össze kellene foglalni, hogy Horváth Márton mit adott a múzeumnak, akkor mit tennél még hozzá az elmondottakhoz?

- S. El tudta érní, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeumnak évkönyvei legyenek. Borzasztó fontos szempont, hogy túl tudunk lépni a kiállításokon. Ezenkívül elindította a *Képeskönyv-sorozat*ot.
- B. Mi volt ez az utóbbi?
- S. Ez azt jelentette, hogy egyrészt az elkészült kiállításokhoz, másrészt a már korábban ismert dolgokhoz kapcsolódva az írói életrajzot és műveket bemutató könyveket állítottunk össze. Így jött lére például az Arany János-, az Ady-, a József Attila- és a Radnóti-képeskönyv.
- B. Meg volt – ha jól emlékszem – egy Mikszáth is.
- S. Lehet, de valószínű, hogy azt nem mi csináltuk, hanem Bisztray Gyula.
- B. És a többi kiállítás?
- S. Szeretném megismételni, hogy minden jó ötletet jól fogadott, így a kiállítások új szellemben, nagy látványossággal készültek.
- B. Mondj egy-két jellegzetes, nevezetes kiállítást az ötvenes évek végéről, hatvanas évek elejéről.
- S. Az Arany János- és az Ady-kiállítás mellett elsősorban a Madách- és a Radnóti-kiállítást említeném, amelyet Baróti Dezső rendezett, aki köztudottan Radnóti barátja volt.
- Végül megemlíteném, hogy Horváth Márton idején készültek el első külföldi kiállításaink. Kis, úgynevezett „bőrönd” kiállítások voltak ezek, amelyek a követségeken keresztül tucatnyi országba vitték el Petőfi, Ady, József Attila munkásságának hírét. Tudni kell egyébként, hogy Horváth Márton kétszer volt itt a múzeumban. 1960-ban mint film iránt érdeklődő ember – maga is írt néhány, nem is rossz forgatókönyvet – igazgató lett a Filmgyárban. Ekkor megint átmeneti állapot volt a múzeumban. Gyakorlatilag Varjas Béláné Nyilassy Vilma vitte to-

Az esztergomi Babits-ház szobarészlete

vább a dolgokat. Majd Horváth Márton összekülönbözött Aczél Györggyel különféle politikai dolgokban – ha jól emlékszem 1963-ban, mivel még nem volt nyugdíjképes –, és visszarakták a Petőfi Irodalmi Múzeumba.

B. Meddig maradt?

S. A hatvanas évek közepéig, mert ahogy a hatvanat elérte, azonnal nyugdíjazták. Azt hitték Aczélék, hogy majd megpuhul, valahogy betörök. Nem tört be, végérvényesen, teljes egészében szakított a régi, úgynevezett bolsevista diktatórikus irányzatokkal.

Még valamit elfelejtettem mondani, és ez nagyon lényeges: gyakorlatilag kezdetől fogva a Petőfi Irodalmi Múzeum nemcsak belülről építkezett, hanem az úgynevezett országos múzeumi hálózatot is kezdte kiépíteni. Mindenkinek volt vidéki feladata. Nekem például Berzsenyi jutott. Az első Berzsenyi-kiállítást Niklán 1954-ben, tehát még nagyon harmatos segédmuzeológus koromban készítettem, majd folytattam 56-ban Egyházashetyén. Varjasné a kiskőrösi Petőfi-Házat patronálta, azután Arany János dolgait, bár azok egy iskola gyűjteményéhez tartoztak Nagykőrösön. Ebben az időben készült a kápolnásnyéki Vörösmarty-ház, nem sok időre rá Vajda Jánosé Válon, majd Esztergomban a Babits Mihályé.

B. Amikor Horváth Márton nyugdíjaztatása által megvált az intézménytől, akkor – ha jól tudom – Lakatos László lett a következő igazgató, akiről már szóltál; és aki mint minisztériumi főelőadó nagyon sokat tett a múzeumért.

S. Őt szegényt, közben már egyszer majdnem kinevezték, de akkor kellett Horváth Mártonnak másodszer visszajönni. Ekkor Lakatos a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgató-helyettese lett, ezt a státust kapta meg, kvázi bánatpénzként. Majd amikor Horváthot nyugdíjazták, onnan került hozzánk főigazgatónak. Pár évet élt még, mert akkor már beteg volt. Fizikailag megrokkant. Nagyon sajnálatra méltó a sorsa. Szellemileg sem volt ő már a régi, amikor idekerült. Érzékeny ember volt, s ekkor már nem tudta folytatni korábbi lelkes munkáját.

Nem sokkal az ő kinevezése előtt kerültek a múzeumba az Irodalomtörténeti Intézetből „menesztett” Vezér Erzsébet, Szekeres László és Jenei Ferenc. Szekeres mint a Jókai kritikai kiadások, Vezér Erzsébet mint az Ady kritikai kiadások munkatársa, Jenei Ferenc pedig mint a XVII., XVIII. századi irodalom kutatója. Franci bácsi több kiállítást is rendezett a hatvanas évek második felében: Mikes Kelemenét, majd Pálóczy Horváth Ádámét. Ezek kis kamarakiállítások voltak a múzeum úgynevezett kis tükörtermében. Igen szívesen csinálta. Vezér Erzsébet és Szekeres László pedig a Hangtár kiépítésére kapott múzeumi megbízást Horváth Mártontól. Ők ezt a feladatot, véleményem szerint, jól és lelkesen végezték.

B. Befejezésül mondj néhány szót a hatvanas évek végén készült nagy kiállításról, amelyet még én is láttam, s amelyet egyesek „barlangvasútnak” csúfoltak, mert elkezdődött valahol a Ferenczy utcai szárnyon, és végigment szinte az egész épületen.

S. Ez a kiállítás-sor annak a koncepciónak a következménye, amely azt mondta, az egész magyar irodalomtörténetet be kell mutatni, a kezdetektől egészen a XX. század közepéig. Ilyen vállalkozás azonban sehol a világon nem valósult meg. Egyedül a csehiek próbálkoztak hasonlóval – sokkal jobb körülmények között a Sztrahovi kolostorban –, és tulajdonképpen ott sem sikerült. Nagyon szép anyagot mutattak be, de az nem irodalmi, hanem művelődéstörténeti kiállítás volt.

B. Ezért nem vállalkoztatok az egész magyar irodalom bemutatására.

S. Egy szűkebb valami lett a nagy tervekből. Kezdődött *A reformkor és szabadságharc költészete* címmel, majd jött a *Teremteni új nemzedéket* címmel; folytatódott Jókaiival, Mikszáthtal; majd jöttek az új évfordulók: Juhász Gyuláé, Radnótié, Móriczé.

Nem volt ez igazi folyamat, mert nem is lett volna anyagunk a teljes fejlődés bemutatásához; arról nem beszélve, hogy vizuálisan is ez megoldhatatlan lett volna.

B. Most a hetvenes és nyolcvanas évek következnének, amikor kiteljesedett a te kiállításrendezési gyakorlatod. Gondolok itt mindenekelőtt a nagy József Attila-vízióra, amelyben a költő „megszerkesztett rendjét” – te látványként is meg tudtad jeleníteni, s amely szakmai körökben is nagy sikert aratott. Váltunk azonban műfajt. Adjuk át a szót ezért az értő kritikusnak, Bélyey Pálnak,* aki jó beleérzéssel megértette elgondolásod – s írásban a kiállítás hatását, funkcióját is meg tudta ragadni.

Köszönöm az emlékezést és a beszélgetést.

---

* Az említett cikket I. kötetünkben Bélyey Pál: Lírai geometria cím alatt.